

5.6.2013

Dnro 2414/4/13

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Pasi Pölönen

VANGILLE SAAPUNEEN KIRJEEN TARKASTAMINEN

Kantelija arvosteli kirjeessään Riihimäen vankilan osastolla --- suoritettua hänelle saapuneen kirjeen tarkastamista 13.5.2013. Yhden vastaanottamanne kirjekuoren yläkulmassa ilmeni käsin kirjoitettuna lähettäjätietona ”Lakimies N.N.” Kantelija oheisti jäljennöksen mainitusta kuoresta samoin kuin kirjekuorista, joissa on painettu virolaisen yrityksen X:n lähettäjämerkintä. Yritys on N.N.:n.

Kantelija kertoi, että hänellä ja N.N.:llä ei ole suoraa asiamies-päämies -suhdetta, kuten ei niillä muillakaan viidellä tai kuudella asiamiehellä, joihin kantelija on ”oman asiamiehensä” B:n lisäksi kuukausittain yhteydessä vireillä oleviin prosesseihinsa liittyen.

Kantelija pitää vankilan menettelyä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan loukkauksena. Kantelijan mielestä myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklaa on loukattu, koska asiassa ei ole käytettävissä mitään tehokasta oikeussuojakeinoa.

Olen perehtynyt asiaan. En kuitenkaan ole havainnut asiassa oikeusasiamiehen toimenpiteitä edellyttävää lainvastaista tai virheellistä menettelyä tahi velvollisuuden laiminlyöntiä.

Perustelen kannanottoani seuraavasti.

Vankeuslain 12 luvun 4 §:n 1 momentissa asiamiehellä tarkoitetaan asianajajaa tai muuta oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 2 §:n 1 tai 5 momentissa tarkoitettua oikeudenkäyntiasiamiestä tai -avustajaa.

Vankeuslain 12 luvun 4 §:n 2 momentin mukaan vangille saapunut kirje tai muu postilähetys, jonka kirjekuoresta tai muutoin käy luotettavasti ilmi, että kirjeen lähettäjä on 1 momentissa tarkoitettu asiamies, saadaan vain vangin läsnä ollessa avata ja sen sisältö tarkastaa lähetyksen sisältämää viestiä lukematta, jos on syytä epäillä, että kirje sisältää 9 luvun 1 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettuja aineita tai esineitä. Tarkastuksessa noudatetaan muutoin, mitä 1 §:n 3 momentissa säädetään.

Oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan jollei tässä tai muussa laissa toisin säädetä, oikeudenkäyntiasiamiehenä tai -avustajana saa toimia asianajaja, julkinen oikeusavustaja tai luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetussa laissa (715/2011) tarkoitettu luvan saanut oikeudenkäyntiavustaja. Pykälän 5 momentin mukaan mitä tässä laissa tai muualla laissa säädetään asianajajan oikeudesta toimia oikeudenkäyntiasiamiehenä tai -avustajana, sovelletaan myös henkilöön, joka saa harjoittaa asianajajan tointa jossakin Euroopan talousalueeseen kuuluvassa valtiossa tai muussa valtiossa, jonka kanssa Euroopan unioni ja sen jäsenvaltiot ovat tehneet sopimuksen asianajajan ammattipätevyyden vastavuoroisesta tunnustamisesta.

Mainittua oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 2 §:n 1 momenttia on muutettu 1.1.2013 lukien siten, että niin sanotut lupalakimiehet tulivat säännöksen piiriin.

Luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetun lain 23 §:n 1 momentin mukaan tieto luvan saaneen oikeudenkäyntiavustajan nimestä ja luvan myöntämisen päivämäärästä merkitään oikeudenkäyntiavustajalautakunnan pitämään julkiseen luetteloon (*oikeudenkäyntiavustajaluettelo*). Oikeudenkäyntiavustajaluettelo on julkaistu verkossa osoitteessa <https://asiointi.oikeus.fi/web/asiointi/oikeudenkaayntiavustajaluettelo>. Oikeudenkäyntiavustajaluettelo on oikeudenkäyntiavustajalautakunnan ylläpitämä julkinen luettelo luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista. Asianajajat ja julkiset oikeusavustajat eivät tarvitse lupaa oikeudenkäyntiavustajana toimimiseen, joten heidän tietojaan ei ole luettelossa. Sivustolla on henkilön suku- ja etunimeen perustuva hakutoiminto. Jos henkilön nimeä ei löydy luettelosta, hänelle ei ole myönnetty lupaa. N.N. -nimeä ei löytynyt oikeudenkäyntiavustajaluettelolta 3.6.2013 allekirjoittaneen esittelijän tekemässä haussa.

Käsitykseni mukaan vankilan ei voida edellyttää varmistavan säännönmukaisesti sitä, onko lähettäjätiedosta ilmenevä henkilö niin sanottu lupalakimies, ellei tieto ilmene kuoresta tai muulla tavoin. Lupalakimiesten ammatillisten velvollisuuksien valvonta kuuluu oikeuskanslerille, asianajajista annetun lain 6 a §:n 1 momentissa tarkoitetulle valvontalautakunnalle (valvontalautakunta) ja oikeudenkäyntiavustajalautakunnalle. Totean, että lupalakimiehen ja tämän päämiehen kirjeenvaihdon luottamuksellisuutta edistäisi se, että lupalakimiehen käyttämissä kirjekuorissa on merkintä, joka osoittaa henkilön olevan lupalakimies. Tällöin, ja edellyttäen että lähettäjätahon asema lupalakimiehenä ei ole vankilassa entuudestaan tuttu, voi vankila varmistua asiasta oikeudenkäyntiavustajaluettelon avulla. Jos henkilö on lupalakimies, ei suljettuun vankilaan saapunutta kirjettä saa avata muutoin kuin sillä vankeuslain 12 luvun 4 §:n 2 momentin edellytyksellä, että lähetyksen on syytä epäillä sisältävän vankilassa kiellettyjä aineita tai esineitä. Jos toisaalta henkilö ei ole oikeudenkäyntiavustajaluettelolla ja jos kirje ei muulla perusteella ole suojattu avaamiselta, voidaan kirje käsityksen mukaan avata suljetussa vankilassa.

Totean, että Suomen asianajajaliiton verkkosivuilla oleva Etsi asianajaja -hakutoiminto sisältää Suomen asianajajaliiton viestinnästä saamani tiedon mukaan myös niin sanotut EU-asianajajat eli ne ulkomaiset asianajajat, jotka on merkitty etabloitumisdirektiivin (98/5/EY) mukaisesti EU-luetteloon ja jotka ovat harjoittaneet asianajotoimintaa Suomessa kolme vuotta (http://www.asianajajaliitto.fi/etsi_asianajaja).

Tiedonsaantimahdollisuudet siitä, keillä on asianajajan toimen harjoittamisen ammattipätevyys muussa Euroopan unionin jäsenvaltiossa, ei ole Suomen asianajajaliitosta saamani tiedon mukaan vielä täysin kattavaa. Verkossa on kuitenkin julkaistu niin sanotun FAL-projektin kautta hakusivusto, jolta voi etsiä EU-maittain kussakin maassa asianajajana toimivat tahot (<http://www.ccbe.eu/index.php?id=140&L=0>). Osan maiden kohdalla sivustolla on kuitenkin vain linkit kyseisen maan asianajajaliiton verkkosivuille (joilta yleensä löytyy asianajajaluettelo tai asianajajahaku). Ulkomaiset sivustot ovat luonnollisesti vieraskielisiä. Toistaiseksi nimiha- kua ei voi tehdä EU-tasoisesti, vaan vain maakohtaisesti.

Kantelussa mainittua N.N:ää tai X:ää ei löydy asianajajalistalla allekirjoittaneen esittelijän 3.6.2013 tekemissä hauissa (Suomen asianajajaliiton Etsi asianajaja -toiminnolla tai edellä mainitun FAL-projektisivun kautta löytyvän Viron asianajajayhdistyksen sivustolta <https://www.advokatuur.ee/eng/frontpage>).

Toisin kuin aikaisemmin, oikeudenkäyntiasioiden hoitaminen on Suomessa nykyään pääosin luvanvaraista yleisissä tuomioistuimissa. Oikeudenkäyntiavustajiksi kelvollisten henkilöiden piiri on kaventunut 1.1.2013 (kuluvan vuoden loppuun noudatetaan vielä siirtymävaihetta).

Koska vankeuslain asiamieskäsite on sidottu oikeudenkäymiskaaren määritelmään, on edellä mainittu muutos käsittääkseni vaikuttanut vankilassa niin, että kirjeenvaihdon tarkastamisen ala on laajentunut. Ainakin lain mukaisen asiamiehen käsite on täsmentynyt.

Totean, että vankila voi saada tiedon siitä, onko lähettäjä niin sanottu EU-asianajaja tai ETA-alueeseen kuuluvassa valtiossa asianajotointa luvallisesti harjoittava henkilö edellä mainituin tavoin verkkohauin. Käsitykseni mukaan, samoin kun lupalakimiesten kohdalla, jotta tällaista tarkastusmenetelmää voidaan edellyttää käytettävän, tulisi lähettäjätahon asema kuitenkin tehdä riittävän selvällä tavalla tiettäväksi kirjekuoresta tai muulla tavoin.

Käytettävissäni ei ole tietoa siitä, onko Riihimäen vankilassa suoritettu N.N:n tai X:n aseman osoittavaa etsintää edellä mainitulla tavalla. Mielestäni tällaista etsintää ei ole tullut tässä tapauksessa edellyttää. Käsitykseni mukaan X ei kielellisesti anna ainakaan suomalaisesta näkökulmasta ymmärtää, että kyse olisi asianajollisesta kirjeenvaihdosta.

Käsitykseni vankilassa ei voida mennä asiamieskirjeenvaihdon tunnistamisessa pidemmälle kuin lähettäjätahon identifiointiin. Tarkoitan sitä, että vankilan ei pidä lähteä arvioimaan sitä, onko kyse nimenomaan vireillä olevaan oikeusprosessiin liittyvästä asiamiehen ja päämiehen välisestä kirjeestä, vai muunlaisesta, esimerkiksi yleiseen oikeudelliseen neuvontaan liittyvästä kirjeestä. Edelleen, vaikka rikosoikeudenkäyntimenettelyissä asianajajan vaitiolovelvollisuuden alan on katsottu olevan suppeampi kuin asianajajan hyvään asianajajatapaan perustuva vaitiolovelvollisuus (ks. myös julkaisu Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 65/2012, Vertailua eräistä todistus oikeudellisista kysymyksistä Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa, s. 31–33), ei vankilassa kirjeenvaihdon tarkastamisessa voida käsitykseni mukaan antaa merkitystä tällaisille rajanvedoille asianajosalaisuuden suojelutarpeista ja -objekteista eri yhteyksissä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on (muun muassa Campbell v. Yhdistynyt kuningaskunta, 25.3.1992) katsonut, ettei avustajakirjeenvaihtoa ole perusteltua luokitella eri ryhmiin kirjeenvaihdon suojan kannalta.

Ylipäätään vankeuslain 12 luvun 4 §:n muotoilu on osoittautunut käytännössä ongelmalliseksi. Pelkästään kirjekuoresta eli käytännössä siihen tehdystä lähettäjämerkinnästä ei voida ”luotettavasti” todeta, että kirjeen lähettäjä on asiamies. Lähettäjä-merkintä voi olla väärennetty tai asianajotoimiston kirjekuori voi olla varastettu tai uudelleen käytetty. Kanteluasioiden tutkimuksessa on ilmennyt, että tätä periaatteessa aina vallitsevaa epävarmuutta lähettäjämerkinnän aitoudesta on ainakin lain voimassaolon alkuvuosina saatettu käyttää vankiloissa kirjeen avaamisen perusteena jopa silloin, kun kirjeen lähettäjäksi on täysin selvästi merkitty tunnettu asianajotoimisto. Tällöin asiamieskirjeen avaamisen edellytykseksi säädetylle toiselle kriteerille ”on syytä epäillä, että kirje sisältää kiellettyjä aineita tai esineitä”, ei jää tosiasiasa mitään itsenäistä merkitystä. Tällaisella tulkinnalla asiamieskirjeitä on saatettu lainvastaisesti avata jopa ilman vangin läsnäoloa.

Epäily väärästä lähettäjämerkinnästä voi synnyttää myös epäilyn kirjeen kielletystä sisällöstä. Oikeusasiamiehen ratkaisukäytännössä on kuitenkin korostettu sitä, että kirjeen kiellettyä sisältöä koskevan epäilyn syntymiseen ei riitä pelkästään se epävarmuus, mikä lähettäjämerkinnän aitouteen edellä todetun mukaisesti aina liittyy. Epäily väärästä lähettäjämerkinnästä sopii ylipäätään huonosti avaamisen perusteeksi, koska merkinnän aitoudesta on helppo varmistua soittamalla lähettäjäksi merkittyyn asianajotoimistoon. Perus- ja ihmisoikeutena turvat-

tuun kirjeenvaihdon suojaan ei tule puuttua, jos se on yksinkertaisilla toimenpiteillä vältettävissä.

Totean, että itsennekin kertomanne mukaan N.N.:llä ei ole Teiltä toimeksiantoa. Ilmeisesti ette ole antanut toimeksiantoa muillekaan viittaamillenne tahoille, joita ette ole yksilöinyt, asianajaja B:tä lukuun ottamatta. Edellä olen todennut, että N.N. ei ole lupalakimies eikä EU-asianajaja, eikä hänellä ilmeisesti ole asianajajan toimen harjoittamisen ammattipätevyyttä muussa Euroopan unionin jäsenvaltiossa (ainakaan Virossa).

Oheistamastanne asioimislomakkeeseenne annetusta vastauksesta ilmenee, että rikosseuraamusesimies C on menetellyt oikeusasiamiehen ratkaisukäytännössä suositellulla tavalla. Hän on ilmoittanut soittaneensa N.N.:lle ja tiedustelleensa, toimiiko tämä vankeuslaissa tarkoitettuna oikeudenkäyntiavustajananne. N.N. on vastannut, että hän ei toimi tällaisena avustajana. N.N. on pitänyt hyvänä sitä C:n ehdotusta, että hän lähettäisi asianajosalaisuuden piiriin kuuluvan postin asianajajallenne. C ilmoitti keskustelleensa asiasta kanssanne 14.5.2013. N.N.:n kanssa käydyn keskustelun lisäksi C kertoi pyytäneensä, että ilmoitatte vankilalle, jos käytätte toimeksiannoissa myös muita asianajajia kuin B:tä.

Siltä osin kuin kirjoititte asiantilan rikkovan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 ja 13 artikloita, ilmoitan, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on 27.9.2005 antamassaan tuomiossa *Petri Sallinen ym. v. Suomi* (no. 50882/99) ja 13.1.2009 antamassaan tuomiossa *Sorvisto v. Suomi* (no. 19348/04) todennut 8 artiklan loukkauksen keskeisesti sillä perusteella, että lainsäädäntömme ei ole riittävän selvää siinä, mitä asianajosalaisuuteen puuttumisen edellytyksiin (etsinnässä ja takavarikossa) tulee. Molempien tuomioiden täytäntöönpanon valvontamenettely on vielä vireillä Euroopan neuvoston ministerikomiteassa. Lisäksi totean, että oikeusministeriön Todistelutoimikunta on mietinnössään ehdottanut muutoksia asianajosalaisuuden määrittelyyn (OMML 69/2012 s. 97–99). Mietintö on ollut lausuntokierroksella ja asiassa on ymmärtääkseni tarkoitus antaa hallituksen esitys kuluvalle vaalikaudella. Lainsäädännön ollessa muutostilassa ja Euroopan neuvoston ministerikomitean valvontamenettelyssä vireillä, en puutu asian tähän puoleen.

Ilmoitan lopuksi tiedoksenne, että oikeusasiamies on 30.9.2010 tehnyt oikeusministeriölle esityksen sen harkitsemiseksi, suojaako vankeuslain 12 luku nykyisellään riittävästi vangin kirjeenvaihtoa lainkäyttö-, syyttäjä- ja poliisiviranomaisten kanssa, ja olisiko vankeuslain 12 luvun 3 §:n muuttamiselle tältä osin aihetta (dnro 3169/2/10). Oikeusministeriön kriminaalipoliittinen osasto on ilmoittanut pitävänsä perusteltuna sitä, että vankeuslain ja tutkintavankeuslain yhteydenpitoa valvontaviranomaisiin koskevissa säännöksissä mainittaisiin myös poliisi- ja syyttäviviranomaiset sekä tuomioistuimet. Oikeusministeriön kriminaalipoliittisen osaston mukaan siellä valmisteilla olevan vankeuslain ja tutkintavankeuslain täsmentämistä koskevan lainsäädäntöhankeen yhteydessä tullaan selvittämään, miten vankeuslakia ja tutkintavankeuslakia tulisi tältä osin täsmentää.

Kirjeenne liitteet palautetaan ohessa.

Lähetän anonymisoidun jäljennöksen tästä vastauksestani tiedoksi Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle, oikeudenkäyntiavustajalautakunnalle ja Suomen Asianajajaliitolle.